

mensen echter sterk in de mond gegeven: als ik jullie was, deed ik hetzelfde en ging ik weg!¹

Tot den Hollanders diepe teleurstelling namen er van de zevenduizend man personeel slechts twee ontslag: een Joodse ingenieur en een administratief ambtenaar. De overigen deden via de personeelsraad een klemmend beroep op hem om zijn functie te blijven vervullen.² Ook anderen deden zulks, in de eerste plaats Snouck Hurgronje die toch, zo hield van der Does hem voor, 'de hoeksteen van de Nederlandse samenhang' was³ - en den Hollander kwam 'na dagen en nachten van zware strijd'⁴ van zijn besluit terug: nog geen week nadat hij het personeel toegesproken had, deed hij het in een bekendmaking⁵ weten dat hij als directeur-voorzitter aanbleef. Hoe hij er in slaagde, in die functie de Duitsers te dwarsbomen, komt straks ter sprake.

★

Aan het op-non-actief-stellen van hun ambtgenoot Ringeling verbonden de overige secretarissen-generaal geen consequenties. Geen wonder: met uitzondering wellicht van Tenkink waren zij allen van mening dat Ringeling de zaken nodeloos op de spits gedreven had. Bovendien had Seyss-Inquart het tactisch aangepakt: Ringeling was niet 'ontslagen' maar mocht alleen niet meer op zijn departement komen. De *Reichskommissar* vond zelfs goed dat hij voorlopig (Snouck Hurgronje had daarop aangedrongen) de vergaderingen van het college van secretarissen-generaal bleef bijwonen. Ringeling deed dat tot begin september, zwiiggend. Toen werd hij ontslagen en trok hij zich als ambteloos burger terug; contacten met het georganiseerde verzet kreeg hij toen of later niet.⁶

Louter tegen zijn behandeling (hij had zich niet eens kunnen verantwoorden) werd door de secretarissen-generaal in een brief aan Seyss-Inquart geprotesteerd. De *Reichskommissar* beloofde beterschap: hij zou voortaan, als zich nog zo iets voordeed, de betrokkenen horen. Alles leek dus weer pais en vree en in die omstandigheden hadden de secretarissen-generaal er ook geen bezwaar tegen dat landsadvocaat van der Does zich enkele weken later bij het fascistisch Nationaal Front van Arnold Meyer aansloot; de vergade-

¹ Getuige F. Q. den Hollander, *Eng.*, dl. VII c, p. 634. ² Tekst: a.v. ³ Brief, 24 juni 1940, van G. W. van der Does aan F. Q. den Hollander (Doc I-734, a-4).

⁴ F. Q. den Hollander: '1940-1945', p. 4. ⁵ Tekst: *Eng.*, dl. VII c, p. 634. ⁶ C. Ringeling, 6 juli 1960.